

ISPAN TILIDAGI KASBIY LEKSIKANING O'ZBEK TILIDA EKVIVALENT TARJIMASINI ANIQLASH YO'LLARI

Ilmiy rahbar: Begmatov Azam

Talaba: Isoqova Gulnoza Adash qizi

isoqovagulnoza75@gmail.com

Samarqand davlat chet tillar instituti roman german tillar
kafedrasi ispan tili yo'nalishi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 03.03.2026

Revised: 04.03.2026

Accepted: 05.03.2026

KALIT SO'ZLAR:

Ispan tili, O'zbek tili,
Kasbiy leksika, Tarjima,
Terminologiya,
Tilshunoslik, Kontekst,
Tarjimon, Qiyinchiliklar

Maqolada ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilidagi ekvivalent tarjimasini aniqlash yo'llari ko'rib chiqiladi. Ispan tili global miqyosda muhim ahamiyatga ega bo'lib, turli sohalarda, xususan, iqtisodiyot, texnologiya va ta'limda keng qo'llaniladi. Ushbu maqolada ispan tilidagi kasbiy terminlarning o'zbek tilida to'g'ri va aniq tarjima qilish usullari, shuningdek, tarjima jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish usullari haqida ma'lumot beriladi. Maqola, tarjimonlar va tilshunoslarni uchun amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi va kasbiy leksikaning tarjimasida kontekstni hisobga olishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kirish.

Ispan tili bugungi kunda dunyo bo'ylab 580 milliondan ortiq odam tomonidan ona til sifatida yoki ikkinchi til sifatida gapiriladi. Bu tilning iqtisodiyot, madaniyat, ta'lim va boshqa sohalardagi ta'siri juda katta. Shunday qilib, ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tiliga tarjimasini nafaqat til o'rganish jarayonida, balki xalqaro aloqalar va savdo-sotiqda ham muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning global iqtisodiyotdagi o'rni ortib borayotganligi sababli, ispan tilidagi kasbiy terminlarni o'zbek tiliga to'g'ri va aniq tarjima qilish zarurati yanada oshmoqda.

Kasbiy leksika - bu ma'lum bir soha yoki faoliyat bilan bog'liq bo'lgan terminlar to'plamidir. Ular ko'pincha murakkab tushunchalarni ifodalashda ishlatiladi va ularning aniq tarjimai professional faoliyatni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tiliga tarjimai jarayoni ko'plab qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bunga sabab, har bir tilning o'ziga xos leksik va grammatik xususiyatlari, shuningdek, madaniy kontekstdir. Tarjima jarayonida terminlarning to'g'ri tanlanishi, ularning kontekstdagi ma'nosi va ularni o'zaro moslashtirish juda muhimdir.

Tarjima jarayonida ko'plab usullar va yondashuvlar mavjud. Ularning orasida ekvivalentlikni ta'minlash, sinonimlar va antonimlarni ishlatish, shuningdek, kontekstual tarjima usullari mavjud. Ispan tilidagi kasbiy leksikani o'zbek tiliga tarjima qilishda, tarjimonlar ko'pincha terminologiya bo'yicha mutaxassislar bilan hamkorlik qilishlari zarur. Bu esa sifatli va aniq tarjimalarni ta'minlashga yordam beradi. Ushbu maqolada ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilidagi ekvivalent tarjimasini aniqlash yo'llari chuqur tahlil qilinadi. Maqola davomida tarjima jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish usullari haqida ham ma'lumot beriladi. Shuningdek, amaliy tavsiyalar orqali tarjimonlar va tilshunoslar uchun foydali maslahatlar taklif etiladi. Bu maqola ispan va o'zbek tillaridagi kasbiy leksikaning o'zaro aloqasini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilida ekvivalent tarjimasini aniqlash yo'llari haqida O'zbekistonda bir qator olimlar tadqiqot olib borgan. Ularning ishlari bu sohada muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lib, tilshunoslik va tarjima sohasidagi muammolarni hal etishga yordam beradi.

O'zbek tilshunosi va tarjimoni, professor Ma'rufjon Qodirov ispan tili va o'zbek tili o'rtasidagi terminologik aloqalarni o'rganish bo'yicha bir qator ilmiy maqolalar yozgan. U o'z ishlarida kasbiy leksikaning o'zaro ta'sirini, shuningdek, terminlarni to'g'ri tanlash va ularni kontekstga moslashtirish jarayonlarini tahlil qilgan. Qodirovning tadqiqotlari, ispan tilidagi terminlarning o'zbek tiliga qanday qilib aniq va sifatli tarjima qilish mumkinligini ko'rsatadi.

Shuningdek, O'zbekiston Milliy Universitetining filologiya fakulteti professorlaridan biri, Dilshodbek Rahmonov, ispan tili va o'zbek tili terminologiyasini o'rganishga bag'ishlangan bir necha ilmiy ishlar yozgan. Uning tadqiqotlari, kasbiy leksikaning o'zgaruvchanligini va zamonaviy kontekstda qanday qilib tarjima qilinishi kerakligini ko'rsatadi. Rahmonov, shuningdek, terminologik ekvivalentlikni ta'minlashda muhim omillarni, masalan, madaniy kontekstni inobatga olish zarurligini ta'kidlaydi.

O'zbekistondagi boshqa bir muhim olim, Shoxruxbek Ismoilov, ispan tilidagi iqtisodiy terminlarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonini o'rganadi. U iqtisodiy leksikaning murakkabligini va uning turli kontekstlarda qanday ishlatilishini tahlil qiladi. Ismoilovning ishlari, iqtisodiy terminlarning aniq tarjimasi uchun zarur bo'lgan metodologiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Olimlar o'rtasida hamkorlik va tajriba almashish jarayoni ham muhimdir. O'zbekistondagi universitetlarda ispan tili bo'yicha kurslar va seminarlar o'tkazilishi, talabalar va mutaxassislar uchun kasbiy leksikani o'rganishni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon, ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilida ekvivalent tarjimasini aniqlashda yangi yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqishga imkoniyat yaratadi. Umuman olganda, O'zbekistonda ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tiliga tarjimasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar nafaqat ilmiy ahamiyatga ega, balki amaliy jihatdan ham foydali bo'lib, xalqaro aloqalar va iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilida ekvivalent tarjimasini aniqlash uchun quyidagi tadqiqot metodologiyasidan foydalanish mumkin: Ispan va o'zbek tillaridagi kasbiy leksikani o'rganish uchun avvalo mavjud adabiyotlar, lug'atlar va ilmiy maqolalar tahlil qilinadi. Bu jarayonda ispan tilidagi terminlarning o'zbek tilidagi ekvivalentlari, ularning kontekstdagi ishlatilishi va madaniy farqlar ko'rib chiqiladi. Ispan tilidagi kasbiy leksikani o'zbek tiliga tarjima qilishda kontekst muhim ahamiyatga ega. Turli sohalarda (iqtisod, huquq, tibbiyot va boshqalar) terminlarning qanday ishlatilishini o'rganish uchun amaliy misollar va matnlar to'planadi. Ushbu misollar asosida terminlarning aniq tarjimasi aniqlanadi. Tarjima jarayonini o'rganish uchun tajribali tarjimonlar, tilshunoslar va mutaxassislar bilan so'rovnomalar o'tkaziladi. Ularning fikr va tajribalaridan foydalanish, terminlarni tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolarni aniqlashga yordam beradi. Olingan ma'lumotlarni tahlil qilib, turli yondashuvlar orqali (masalan, literal tarjima, moslashtirish, analogiya) terminlarning tarjima variantlari ishlab chiqiladi. Ushbu variantlar sinovdan o'tkazilib, eng samarali ekvivalentlar aniqlanadi. Olingan natijalar asosida terminologik jadval tuziladi, bu esa ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilidagi ekvivalentlarini tizimli ravishda ko'rsatishga imkon beradi. Bu jadval, tarjimonlar va mutaxassislar uchun foydali manba bo'lib xizmat qiladi. Ushbu metodologiya yordamida ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilida ekvivalent tarjimasini aniqlash jarayoni chuqur tahlil qilinib, amaliy natijalarga erishiladi. Bu esa ikki til o'rtasidagi madaniy va professional aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar.

Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilida ekvivalent tarjimasini aniqlash jarayoni bir qator muhim bosqichlarni o'z ichiga oladi. Bu jarayonning samaradorligini oshirish uchun turli metodologiyalar va yondashuvlar qo'llaniladi. Birinchidan, adabiyotlarni tahlil qilish bosqichida ispan va o'zbek tillaridagi terminologik manbalarni o'rganish zarur. Ispan tilidagi kasbiy leksika, masalan, iqtisodiyot, huquq, tibbiyot va boshqa sohalarda keng tarqalgan. Ushbu sohalarga oid ilmiy maqolalar, lug'atlar va boshqa manbalar tahlil qilinadi. Bu jarayonda har bir terminning kontekstdagi ishlatilishi va o'zbek tilidagi muqobillarini aniqlashga e'tibor qaratiladi. Ikkinchidan, kontekstual tahlil muhim ahamiyatga ega. Ispan tilidagi terminlar ko'pincha ma'lum bir kontekstda ishlatiladi va ularning o'zbek tilidagi ekvivalentlarini aniqlashda bu kontekstni hisobga olish zarur. Masalan, "contrato" (shartnoma) termini huquqiy kontekstdagi ishlatilishi bilan iqtisodiy kontekstdagi ishlatilishi o'rtasida farq bo'lishi mumkin. Bunday farqlarni aniqlash orqali to'g'ri tarjima variantlarini taklif qilish mumkin. Uchinchidan, so'rovnomalar va intervyular o'tkazish orqali tajribali tarjimonlar va mutaxassislar bilan fikr almashish jarayoni amalga oshiriladi. Ularning tajribasi va bilimlari, terminlarni tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolarni aniqlashga yordam beradi. Bu jarayon orqali olingan fikrlar va tavsiyalar asosida terminologik jadval tuziladi. To'rtinchidan, eksperimental tadqiqot o'tkaziladi. Olingan ma'lumotlar asosida turli yondashuvlar (literal tarjima, moslashtirish, analogiya) orqali terminlarning tarjima variantlari ishlab chiqiladi. Ushbu variantlar sinovdan o'tkazilib, eng samarali ekvivalentlar aniqlanadi. Misol uchun, "empresa" (korxona) termini o'zbek tilida "korxona" yoki "firma" sifatida tarjima qilinishi mumkin, lekin kontekstga qarab tanlov qilish kerak. Natijada, ushbu jarayon orqali ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilidagi ekvivalentlari tizimli ravishda ko'rsatiladi. Olingan natijalar tarjimonlar va mutaxassislar uchun foydali manba bo'lib xizmat qiladi va ikki til o'rtasidagi madaniy va professional aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Bu jarayon davomida olingan bilimlar nafaqat tarjima sifatini oshiradi, balki ikki xalq o'rtasidagi tushunishni ham kuchaytiradi.

Tarjima qilish yo'li	Jarayonning tavsifi	Qo'llanilish sohasi	Tarjima natijasining sifati
To'liq leksik ekvivalentlik	Ispan tilidagi terminning o'zbek tilidagi lug'aviy ma'nosiga aynan mos keladigan muqobilini tanlash.	Standartlashgan fan sohalari (matematika, fizika) va umumiy texnik terminlar.	Maksimal darajadagi aniqlik va tushunarlikni ta'minlaydi.
Deskriptiv (izohli) tarjima	O'zbek tilida muqobil atama mavjud bo'lmagan taqdirda, terminning ma'nosini so'z birikmasi yoki jumlarlar orqali tushuntirib berish.	Milliy madaniyatga xos huquqiy va ijtimoiy kasbiy tushunchalar.	Atamaning mazmunini to'liq ochib beradi, lekin ixchamlikni kamaytiradi.
Transliteratsiya va transkripsiya	Terminni ispan tilidagi talaffuzi yoki yozilishiga ko'ra o'zbek tilining fonetik va grafik qoidalariga moslab qabul qilish.	Xalqaro axborot texnologiyalari, tibbiyot va zamonaviy iqtisodiy terminlar.	Terminologik bazani xalqaro andozalar asosida boyitadi.
Kalkalash (nusxa ko'chirish)	Ispan tilidagi terminning tarkibiy qismlarini (morfermalarini) o'zbek tiliga so'zma-so'z o'girish orqali yangi so'z yasash.	Murakkab tuzilishga ega bo'lgan ilmiy va falsafiy kasbiy birikmalar.	Tilning ichki imkoniyatlari hisobiga yangi kasbiy leksikani shakllantiradi.
Kontekstual tahlil va tanlov	So'zning lug'aviy ma'nosidan qat'i nazar, uning muayyan matndagi funksiyasidan kelib chiqib eng mos o'zbekcha muqobilini tanlash.	Gumanitar sohalarda, diplomatiya va san'atga oid kasbiy matnlar.	Professional nutqning tabiiyligi va sohaga xosligini saqlaydi.

Jadvalning tahlili

Ushbu jadval ispan tilidagi professional atamalarni o'zbek tiliga o'girishda qo'llaniladigan strategik yondashuvlarni tahlil qilish imkonini beradi:

➤ **To'liq ekvivalentlikning ahamiyati:**

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, aniq fanlar va texnika sohasida ispan va o'zbek tillari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri muvofiqlik darajasi yuqori. Bu usul tarjimada xatoliklar ehtimolini kamaytiradi va mutaxassislar o'rtasida axborot almashinuvini osonlashtiradi. Biroq, bu usul hamma sohalarda ham natija beravermaydi.

➤ **Deskriptiv tarjima – muqobilsizlikka yechim:**

Ijtimoiy-huquqiy sohalarda ispan davlatchilik tizimi va madaniyatiga xos bo'lgan terminlar ko'p uchraydi. Masalan, ispan huquq tizimidagi ayrim tushunchalarning o'zbek tilida aynan bir so'zli muqobili yo'q. Bunday hollarda deskriptiv tarjima o'quvchiga atamaning mohiyatini tushuntirishda yagona samarali yo'l bo'lib xizmat qiladi.

➤ **Xalqarolashuv va transliteratsiya:**

Zamonaviy texnologiyalar asrida yangi kasbiy terminlar asosan transliteratsiya orqali o'zlashtirilmoqda. Bu usul o'zbek tilidagi kasbiy leksikaning jahon standartlari bilan hamohang rivojlanishiga imkon beradi. Ayniqsa, tibbiyot va IT sohasida bu usul yetakchilik qilmoqda.

➤ **Kreativ yondashuv: Kalkalash va kontekst:**

Kalkalash usuli tilning leksik boyligini saqlagan holda yangi terminlarni yaratishda qo'llaniladi. Kontekstual tahlil esa tarjimondan matnning umumiy ruhini his qilishni talab etadi. Masalan, ispancha bir so'z turli kontekstlarda iqtisodiy, yuridik yoki siyosiy termin sifatida turlicha o'zbekcha muqobilga ega bo'lishi mumkin. Ispan tilidagi kasbiy leksikaning o'zbek tilidagi ekvivalentini aniqlash – bu bir necha usullarning sintezidan iborat murakkab jarayondir. Tarjimon matnning sohasidan kelib chiqib, jadvalda keltirilgan usullardan birini yoki bir nechtasini tanlashi lozim. Eng asosiysi, tanlangan ekvivalent o'zbek tilida mantiqan to'g'ri, soha doirasida tushunarli va professional bo'lishi shart.

Xulosa.

Ispan tilidagi kasbiy leksikani o'zbek tiliga ekvivalent tarjima qilish jarayoni shunchaki so'zlarni bir tildan ikkinchisiga o'girishdan ko'ra murakkabroq vazifadir. Bu jarayon nafaqat lingvistik bilimlar, balki soha doirasidagi chuqur terminologik va madaniy tushunchalarni ham talab qiladi. Ekvivalent tarjimani aniqlashning asosiy yo'llari deganda, avvalo, kontekstual tahlilni eslatish lozim. Har qanday terminning ma'nosi uning ishlatilish kontekstida to'liq ochiladi, shu sababli tarjimon kontekstdan kelib chiqib, terminning eng mos o'zbekcha muqobilini topishi kerak. Ikkinchidan, tarjima qilishda xalqaro standartlashtirilgan terminologiyaga tayanish muhim. Ko'pgina kasbiy sohalarda, masalan, tibbiyot, huquq, texnologiya sohalarida xalqaro miqyosda qabul qilingan atamalar mavjud bo'lib, ularning ekvivalentini aniqlash nisbatan osonroq kechadi. Uchinchidan, tarjima korpuslaridan va ixtisoslashgan lug'atlardan foydalanish beqiyos ahamiyatga ega. Ikki til o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalent bo'lmagan terminlar uchun izohli tarjima, deskriptiv tarjima yoki kalka usullaridan foydalanish zarur bo'ladi. To'rtinchidan, eng samarali yo'llardan biri – bu soha mutaxassislari bilan maslahatlashishdir. Tarjimon tilshunoslik bilimiga ega bo'lsa-da, ba'zida terminning chuqur ma'nosini va uning o'zbek tilidagi eng aniq ekvivalentini aniqlashda soha ekspertlarining fikri hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov, B. Terminologik lug'atlarni tuzishning nazariy asoslari va amaliyotdagi dolzarb masalalari: Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati. – Fan va texnologiya nashriyoti, 2017. – 135-160-b.
2. Karimov, A., Rahimova, D. Ispan tilidan o'zbek tiliga tarjima nazariyasi va amaliyotining dolzarb muammolari: O'quv qo'llanma. – Yangi asr avlodi nashriyoti, 2019. – 85-110-b.

3. Mamatov, A. Tilshunoslikdagi terminologiya va uning taraqqiyoti: Nazariy asoslar va amaliy ahamiyat. – Fan nashriyoti, 2015. – 98-125-b.

4. Musayev, Q. M. Tarjima nazariyasi asoslari: Tilshunoslik va tarjimonlik yo‘nalishi talabalari uchun darslik. – Sharq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi, 2018. – 210-245-b.

5. Nurmurodov, G‘. Professional leksikaning lingvistik xususiyatlari va tarjima muammolari: Tilshunoslik tadqiqoti. – Zarafshon nashriyoti, 2020. – 70-95-b.

6. Qodirov, A., Ergashyeva, N. Ispan va o‘zbek tillarida kasbiy terminologiyaning qiyosiy tahlili: Semantik va pragmatik jihatlar. – O‘qituvchi nashriyoti, 2021. – 115-140-b.

7. Salimov, T. Tarjima lug‘atchiligi va uning nazariy-amaliy asoslari: Darslik. – O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 180-205-b.

8. Xasanov, B. Tilshunoslikda terminlarning shakllanishi va rivojlanishi: Tilshunoslik nazariyasi bo‘yicha fundamental tadqiqot. – "Akademnashr" nashriyoti, 2014. – 150-175-b.

